

# Razvijanje strokovne etike na socialnopedagoškem področju dela

## The development of professional ethics in the social pedagogic field of work

*Helena Pečelin*

### *Povzetek*

*Helena Pečelin,*  
*dipl. defekt. vzg.*  
*MVO, Vzgojni*  
*zavod Planina,*  
*Planina 211,*  
*6232 Planina.*

*Socialnopedagoško področje dela si v slovenskem prostoru postopoma izoblikuje svojo identiteto. Etični kodeks je samo eden izmed zunanjih formalnih pokazateljev etične poklicne osveščenosti stroke. Osnovno vodilo kodeksa mora biti delovanje v korist uporabnikov oz. odgovornost za ustreznost in kakovost dela z uporabniki socialnopedagoških storitev. Prispevek razčlenjuje cilje, ki naj vodijo oblikovanje etičnega kodeksa ter njegove štiri temeljne funkcije.*

*Ključne besede: etika, etični kodeks, socialna pedagogika*

### **Abstract**

*The social pedagogic field in Slovenia is gradually creating its own identity. A code of ethics is just one of the visible formal signs that the profession is coming into the light. The guiding principle of the code must be ensuring that activity benefits the user, in other words to assume responsibility for the suitability and quality of work to the users of social-pedagogic services. The article analyses the aims which guide the development of an ethical code and divides them into their four constituent functions*

**Key words:** *ethics, code of ethics, social pedagogy*

## **Uvod**

Socialni pedagogi se pri svojem delu srečujemo z uporabniki, ki so v svojem razvoju ali družbenem položaju odrinjeni, deprivirani, razvojno ali socialno integrativno ogroženi in so od nas na nek način odvisni in zato ranljivi.

Občasno smo priče škandaloznim dogodkom, ko se v širši javnosti zastavljajo glasna vprašanja o primernosti našega strokovnega delovanja, bolj pogosto pa se pri delu, ki ga opravljamo, soočamo z manj dramatičnimi, toda pomembnimi situacijami, ki postavljajo pod vprašaj stališča in vedenje strokovnega osebja, režim ustanove, vladno politiko in zakonodajo. Ko razmišljamo o svojem delu in vrednotah, ki nas vodijo pri njem ter o ciljih, ki jih želimo doseči, naletimo na najrazličnejše odgovore.

Visokošolski študij socialne pedagogike izoblikuje strokovnjaka, ki si v našem prostoru postopoma gradi lastno identiteto in se s svojim delovanjem na različnih področjih dela šele uveljavlja. V okviru teh prizadevanj sodi tudi snovanje etičnega kodeksa stroke, ki je seveda samo eden izmed vidnih formalnih zunanjih pokazateljev etične poklicne osveščenosti. Kodeks naj bi na eni strani služil varstvu uporabnikov naših storitev, na drugi strani pa naj bi ščitil nas delavce, da bi se lahko sklicevali nanj ob neupravičenih zahtevah, ki nam jih postavljajo v zvezi z našim delom. Z etičnim kodeksom stroke bi želeli pripomoči k strokovnejši in humanejši obravnavi, večji samo-

stojnosti socialnega pedagoga pri delu, ki temelji na njegovem/njenem strokovnem znanju in odgovornosti do uporabnikov ter možnosti stroke za vzpostavitev boljše komunikacije z družbo. Služil naj bi predvsem povezovanju stroke, njenemu razvoju in strokovnemu dvigu, kakor tudi vplivanju na javno mnenje, politiko in vzgojne prakse v družbi.

Ob tem se zastavlja vprašanje, na čem utemeljiti etiko socialnih pedagogov - kaj nam je skupno in kaj nas ločuje od ostalih sorodnih poklicev?

“Izhajamo iz značilnosti vzgoje, delovanja v konfliktnih, nepredvidljivih in celovitih situacijah, kjer so zelo pomembne osebne, odnosne, čustvene vsebine in dogajanja in kjer je treba obstoječa formalna pravila, doktrine in zakone vsakič znova prilagajati novim življenjskim situacijam.

Ker izhajamo iz naših uporabnikov (otrok, gojencev, itd.) kot subjektov (vsaj razmeroma avtonomnih oseb), moramo v enačbo svojega delovanja vključiti tudi spremenljivke njihovih želja, delovanja, pogledov in teženj. To lahko vodi v konfliktno situacijo, ki zaostruje težo sprotne odločitve socialnega pedagoga, ki se večkrat nahaja tudi v vlogi temeljnega zaščitnika uporabnikovega “koristi”.

V mreži ustanov in strokovnjakov, ki se ukvarjajo z otrokom, je socialni pedagog/vzgojitelj tisti, ki ima najbolj osrednje mesto, ki ima najboljši pregled nad medinstitucionalnim dogajanjem in najbolj intenziven stik z otrokom. Ta osrednji položaj pomeni tudi večjo odgovornost, ki jo nosi.” (Bojan Dekleva; razmišljanje ob srečanju sekcije za izdelavo etičnega kodeksa socialnih pedagogov).

Vzgojitelju mora biti dana samostojnost, obenem pa nosi tudi odgovornost za otrokovo varnost in dobrobit. To je pot, ki ga osvobaja vloge nadzorovalca. S tem omogoča otroku dejavnejšo vlogo v smislu normalizacije, širši prostor za medsebojno sodelovanje in učenje sprejemanja odgovornosti zase.

## Kaj zajema pojem “strokovna etika”?

V svojo stroko vstopamo z osebno moralo, kot osnovno prtljago. Če nam izobraževanje za poklic, ki ga opravljamo, ne daje ničesar, s čimer bi to prtljago dopolnili, potem je to vse, kar imamo. Toda naša

osebna morala pogosto ne zadostuje pri razreševanju konfliktov, niti nam ne pomaga vedno pri prepoznavanju najboljše poti. Etika kot uporabna znanost je rojena, ko odgovarjamo na konflikt in zmedo z razvijanjem postopkov in standardov za ustvarjanje etičnih sodb in razlag, ko upoštevamo razloge obeh strani. Udeleženi smo v procesu samorefleksije: delujemo etično. Etika je tako nič več kot sistematična kritična refleksija naše poklicne dejavnosti.

Prav tako, kot prinesemo v stroko svoj "kovček" osebne morale, ima tudi vsak od nas svojo zbirko prednostnih osebnih vrednot. Kot vzgojiteljica - strokovna delavka na področju vzgoje in izobraževanja, se odločam za vrednote, ki kljub vsemu niso več stvar popolnoma osebne izbire, pač pa so to izbire, ki naj bi jih izbral vsak dober pedagog, ko vstopa v stik z otroki in mladostniki. Ko govorimo o temeljnih strokovnih vrednotah, mislimo na lastnosti, ki naj bi jih imel vsak strokovnjak v odnosu do drugih, pri čemer morajo biti strokovne vrednote nad osebnimi.

Načela etičnosti posameznih strok tako ustvarjajo teoretični temelj meril, ki jih uporabljamo za presojo o tem, kaj je dobro in kaj je prav v vsakdanjem ravnanju delavcev na tem področju, torej v njihovem poklicnem vedenju oz. v njihovi poklicni moralí. Etični kodeksi stroke določajo standarde dela strokovni skupini, so kazalci kakovosti dela stroke, ker posamezniki, ki jih vključuje, pogosto nastopajo v funkciji, ki jim daje moč. Njihova moč lahko izvira iz posebnih znanj ali formalne moči, ki jim jo daje zakon, prav tako pa tudi izhaja iz dejstva, da so njihovi uporabniki odvisni od njihovih kompetenc in integritete. Od predstavnikov stroke se tako pričakuje, da bodo zadovoljevali potrebe uporabnikov in da ne bodo zlorabljali pozicije moči, ki jim je dana.

Glavni razlogi za snovanje etičnega kodeksa so:

- kodeksi **OPREDELJUJEJO CILJE STROKE**, ideale, h katerim stroka stremi in s tem nastopajo v vlogi usmerjevalca. Tudi če so cilji, ki jih določajo splošna načela, idealistični in predstavljajo končne smotre dela, ki so v nasprotju z vsakodnevno prakso, ustvarjajo kontekst za bližnje in bolj konkretne smotre.
- kodeksi naj bi **OPISOVALI STANDARDE DOBREGA DELA**, ki so nad sprejetim minimumom zahtev, vendar dosegljivi pri vsakodnev-

nem delu. V tem pogledu zagotavljajo usmerjanje in pomagajo delavcem k ozaveščanju standardov, ki jih je mogoče realno doseči pri delu.

- kodeksi DOLOČAJO MINIMALNE STANDARDE VEDENJA, ki jih pojmujejo kot nespremenljive in naj jih ne bi kršil noben strokovni delavec. V tem pogledu nastopajo etični kodeksi v regulativni funkciji in jih je mogoče uporabljati v disciplinske namene, če pride do kršitve etičnih standardov.
- proces snovanja ali študija etičnih kodeksov vpelje delavce v RAZMIŠLJANJE O LASTNIH STROKOVNIH CILJIH. V nekaterih državah delo temelji na zapisanih zakonih in regulativih, medtem ko se drugje sporna vprašanja razrešujejo v razpravah in v dialogu z zelo malo vnaprej začrtanimi vodili. Kakršnekoli že so običajne poti, proces diskusije o temi vzpodbuja posameznike na različnih položajih, da razmišljajo o tem, kaj hočejo doseči in o poteh, po katerih bi lahko dosegli zastavljene cilje.

Osnovni razlog za snovanje etičnih kodeksov je zagovarjanje najvišjih standardov dela in končni test njihove učinkovitosti se kaže z vplivom na vsakodnevno prakso. Vsebina etičnih kodeksov daje podatek uporabnikom in njihovim družinam ter potem, po katerih se lahko te potrebe v največji meri uresničujejo. Kodeksi naj bi s svojo vsebino izražali, zakaj je upoštevanje potreb uporabnikov pomembno, krepili naj bi motivacijo strokovnih delavcev, da bi svoje delo opravljali učinkovito in vzpodbujali naj bi pomen strokovnih vrednot.

Vrednost etičnih kodeksov je omejena, če se ne morejo uresničevati v praksi in so njihova splošna izhodišča abstraktna in nejasna. Zato je pomembno, da se etični kodeksi navezujejo na določeno strokovno področje, da odsevajo potrebe stroke v določenem prostoru in času, da so sposobni dopolnjevanja in preverjanja, kar jim omogoča uresničevanje v praksi.

Etični poklicni kodeksi so samo eden izmed vidnih formalnih zunanjih pokazateljev etične poklicne osveščenosti stroke. Pogosto vključujejo višje, zahtevnejše etične norme glede medsebojnih odnosov znotraj posamezne stroke, kot jih določa pravo. Celo več: v izrednih primerih so etična načela lahko celo v nasprotju z veljavnimi zakoni ali uradnimi navodili. Kot osnovno vodilo pri snovanju etičnih kodeksov strok nastopa delovanje v korist uporabnikov.

## Vprašanje etičnosti vzgojnega dela v povezavi s položajem strokovnega delavca/ vzgojitelja

Delo na področju vzgoje otrok (kakor tudi v socialnem delu, medicini, ...) izhaja iz močne vrednostne orientacije - nanaša se na skrb za druge. Dojemanje teh poklicev je v družbi močno pogojeno s kulturo. V naših krogih je pogosto slišati razmišljanja, da je skoraj vse, kar počnemo delavci na našem področju dela, dobro že zato, ker so naši nameni dobri. Da pomagamo posamezniku, ki se je iz takih ali drugačnih vzrokov znašel v posebnem položaju, ki zahteva naše posredovanje. Smo se sposobni ob tem še spraševati, kakšno pomoč pravzaprav nudimo, koliko smo pri tem sposobni prisluhniti uporabniku, njegovim željam in potrebam?

V Konvenciji o pravicah otrok se nasproti formulaciji delovanja v dobro otroka pojavlja nova, "delovanje v najboljšem interesu otroka", pri čemer smo odrasli tisti, ki presojava in določamo, kaj je v njegovem najboljšem interesu. Odrasli - strokovnjaki smo "poučeni", o čemer priča naša diploma s področja socialnopedagoškega dela. Smo sposobni storiti korak naprej v smeri zagovarjanja otrokovih lastnih interesov, smo jim sposobni pomagati pri izražanju njihovih mnenj, potreb in želja in jih vzpodbujati pri doseganju njihovih ciljev?. Zgolj "humanost" ciljev vzgoje ni vedno v povezavi s potrebami in najboljšim dobrim otroka. Nujno je treba sprejeti dejstvo, da se je lažje verbalno opredeljevati za dobro, kot tudi dobro delovati. Strokovnjak, ki se je pripravil soočati z dilemami svojega poklica odprto in je pripravljen na izzive, ki mu jih postavlja delovni vsakdan, zna prisluhniti tem potrebam. Pri tem pa igra ogromno vlogo njegovo znanje, ki nudi možnost za strokovno avtonomijo. Le strokovnjak, podkovan z znanjem, lahko postavlja strokovna merila za svoje delo, ker se nanj spozna bolje od drugih, obenem pa se mora ravnati tudi po merilih institucije ter veljavne zakonodaje. Dejavnost ustanove je optimalna, če so njeni delovni cilji usklajeni s profesionalnimi normami strokovnjakov, ki sodelujejo v strokovnih timih.

Postopek razvijanja etičnega kodeksa naj bi socialnim pedagogom hkrati nudil tudi možnost za vzpostavljanje samostojnosti v razmerju do poslovnih zahtev, odločitev in ciljev institucije, kar naj bi prispevalo k zmanjševanju nasprotij med izvajalsko oz. institucionalno logiko

ter pričakovanji, zahtevami in pravicami uporabnikov. Kljub vsem razlikam v naravi dela, ki ga opravljamo socialni pedagogi v različnih službah, menim, da ima najpomembnejšo vlogo pri obravnavanju uporabnikov naš odnos do njih. Tega odnosa ni mogoče v popolnosti predpisati z zakoni. Vse to je v tesni povezavi s tem, kako socialni pedagog doživlja svojo vlogo v družbi in v ustanovi, kjer je zaposlen. Pomembno je prepoznati dejstvo, da se bo samo zadovoljen socialni pedagog pripravljen soočati z dilemami, ki mu jih prinaša delo in zagovarjati pri tem pravice uporabnikov. Avtonomnost in moč, ki ju ima socialni pedagog, če nastopa enakovredno v odnosu do pripadnikov drugih strok znotraj ustanove, kjer deluje, in znotraj širše družbe, je eden najpomembnejših dejavnikov pri uresničevanju pravic uporabnikov, saj je navadno prav socialni pedagog tisti, ki je z njimi v najtesnejšem stiku (oz. bi glede na naravo vzgojnega dela moral biti). Pomembno je tudi vprašanje, koliko je socialni pedagog sam sploh seznanjen s pravicami uporabnikov in ali jih prepozna ter ali spoštuje meje svojih pristojnosti. Ali nastopa kot uslužbenec ustanove ali strokovnjak z izoblikovano strokovno identiteto? S tem v zvezi naj opozorimo na nujnost vključevanja predmeta etike v redno izobraževanje socialnih pedagogov.

Duh ozaveščanja o otrokovih pravicah je med nami že nekaj let in se postopoma razvija. V primerjavi z rednim šolskim sistemom se na področju zunajdružinske obravnave ta duh le počasi uveljavlja. Znotraj hierarhično vodene ustanove, kjer so odnosi trdno postavljeni in neprožni, so lahko kršene tudi pravice socialnih pedagogov.

Pravice posameznika ne morejo biti zacementirane, ampak so vedno predmet pogajanj s ciljem, da se upoštevajo pravice vseh udeleženi.

## **Predstavitev dejavnosti sekcije za izdelavo etičnega kodeksa**

Mednarodna organizacija FICE že nekaj let razvija etični kodeks za področje vzgoje otrok in mladostnikov, po katerem se zgleduje tudi naša nacionalna sekcija FICE. Želimo si, da bi naš kodeks na nek način odseval podobo prostora in časa, v katerem nastaja, in položaj stroke znotraj današnjega družbenega okvira. Želeli bi, da bi bil kodeks, ki ga bomo v prihodnosti sprejeli, živ dokument, ki ga bo mogo-

če dopolnjevati in preverjati v praksi, da bi odseval resnične potrebe. Postavitev standardov je večer proces, ki se nikoli ne zaključi. Standarde je vedno mogoče izboljševati, ne samo pri delu, ampak tudi v razumevanju tega, kar počnemo in v načinu opisovanja dobre strokovne prakse.

Proces snovanja kodeksa nas ozavešča o šibkih področjih stroke in nas dela občutljive za potrebe naših uporabnikov. Zagotovo drži, da je proces snovanja kodeksa bolj pomemben kot kodeks sam in njegovo sprejeto besedilo, ker nas proces njegove izdelave usposablja in razvija naše profesionalno razmišljanje. Zato bi želeli v ta proces vključiti kar najširši krog članov našega Združenja, pa tudi oddelek za socialno pedagogiko na Pedagoški fakulteti. Pri načrtovanju kodeksa stroke izhajamo iz vrednot, ki so plod mednarodno doseženega soglasja in so opredeljene v:

- splošni deklaraciji o človekovih pravicah
- konvenciji OZN o pravicah otrok
- Deklaraciji o psiholoških pravicah otrok
- nacionalni zakonodaji in pravilnikih
- modelih dobre strokovne prakse

V postopku izdelave kodeksa izpostavljamo tiste točke, ki so pri obravnavi lahko najpogosteje ogrožene. S tem v povezavi izdelujemo tudi poročilo o pravicah otrok v zunajdružinski vzgoji, izhajajoč iz konvencije o otrokovih pravicah; poročilo bo predstavilo stanje na tem področju pri nas.

V delovni skupini za izdelavo etičnega kodeksa sta do sedaj nastali dve delovni gradivi: "Tretji osnutek etičnega kodeksa za delavce, ki delajo z otroci in mladostniki", povzet po delovnem gradivu FICE ter "Etični kodeks socialnih pedagogov Slovenije", ki je poskus opredelitve do sedaj znanih izhodišč ter seznam odprtih vprašanj, na katera naj bi pri izdelavi kodeksa še odgovorili.

Za delo v sekciji je pokazalo zanimanje osemindvajset članov Združenja, na poziv za pripravo pismenega prispevka pa se jih je odzvalo pet. Na sestanku sekcije smo njihovo gradivo obravnavali ter načeli še več perečih vprašanj, s katerimi se srečujemo v svoji strokovni praksi in v nas odpirajo etična vprašanja. Računamo, da bomo postopoma vzpodbudili tudi druge socialne pedagoge, da bodo o teh vprašanjih več razmišljali in da bodo svoja razmišljanja v večji meri tudi



objavljali, saj je o tem pomembnem vidiku našega dela le malo člankov. S tem bi poskušali zagotoviti postopno zorenje etične misli socialnih pedagogov, katerega končni rezultat naj bi bilo sprejetje etičnega kodeksa, ki naj ne bi bil le zbirka pravil, postavljenih od nekoga drugega. Želeli bi, da bi kodeks odseval tisto, kar praktiki resnično razmišljajo in kakor delujejo.

